

Az ifjúságnak rajta kell tartania kezét a magyar szellemi élet vérkeringésén. Ezért nyitottuk meg most „Figyelő” rovatunkat a komoly szemlélődésnek, kritikának. Kritikai rovatunk azonban nem a lapok közönséges könyvismertetője akar lenni, melyben a szerkesztőségbe érkező új és rossz könyveket unottan sorra veszik és megdicsérik. Ennél többet akarunk — s egy kicsit példát szeretnénk mutatni a „hivatások” folyóiratainak. — Elsősorban nagyon megválogatjuk, hogy miről írunk. Viszont nemcsak könyvekről, hanem folyóiratokról, zeneművekről, vagy más műalkotásról is véleményt mondanak. S ha írunk valódi bírálatot adunk, megmondjuk, mi tetszik, mi nem. Természetesen elsősorban a fiatalság szemével akarjuk mérlegelni az elébünk kerülő szellemi

FIGYELŐ

termékeket. De itt sem állunk meg, meg akarjuk mutatni, milyen tanúságot adhat egy-egy mű, s milyen gondolatokat indíthat. Igyekszünk a szerző alkotását kissé kiegészíteni: ime amit mondtál, azon meg lehet indulni valamilyen irányba, iránymutatónak meg is tesszük egy-egy lépést.

Példaképpünk az itt következő kritika, mely egy drámán át megmutatja, mi a különbség magyar és indogermán színház között!

A Szegedi Híd minden számba ír egy professzor is és egy író, akit a magyar ifjúság katedra nélkül is mesterének tart. Ez alkalommal Karácsony Sándor magántanár urat, a magyar lélek jegyeinek tudós vizsgálóját és rendszerezőjét szólaltatjuk meg. Karácsony Sándor igaz barátja szeretetünknek, a SzEI-nek, ő tartotta népfőiskolai tanfolyamunk legsikeresebb előadását s a református SzEI-tagok részére rendezendő „csendes na-

poknak” is előadója lesz. Mivel a debreceni Tisza István egyetem magántanára, cikke egyúttal a Debrecennel való kapcsolatainkat is szolgálja. Szolgálja pedig legfőképpen az igazságot, melyet a kritika Németh László darabjáról elhallgatott. Van abban valami jelképes, hogy a Budapesten megbuktatott Cseresnyésről (melynek jóvedelmét a hódmezővásárhelyi parasztinternátusnak ajánlotta fel a szerző) debreceni tanár ír a szegedi ifjúság lapjába... Különben, — ami az ifjúságot illeti, Karácsony Sándor a legfiatalabb, leghaladóbb magyar szellemek egyike, hát ezért is szólásjoga van lapunkban. Egyébként a Cseresnyés bemutatásának mellékkörülményeiről „Apró mondanivalók” c. rovatunkban szólunk.

Karácsony Sándor:

C SERESNYÉS

Németh László színműve a Nemzeti Színházban

Post festa jelentkeziünk, könnyebb is, nehezebb is a dolgunk másokénál. Könnyebb, mert nemcsak az író, a színdarabja, a színház és az előadás a matériánk, hanem az azon melegiben feltálat kritikai és az azóta az esethez fűzött egyéb hírlapi meg folyóiratheli reflexiók is, másfelől nehezebb, hiszen már-már nemcsak a sok fátyol nem látni az erdőt, hanem a sok fa közé varázsolt holmi egymástól sem, s emez utóbbiakról nem tudhatni, háború, majális, vagy elemi erők hirtelen jelentkezése ugrasztotta-e ki e sokadalmat motyóstul rendesen tartózkodási helyéről ide a fák közé.

Elég az hozzá, majdnem reménytelen a sorsa egy-egy ilyen sereghajtónak, amilyenek jómagunk is vagyunk, sőt bízást mondhatjuk, egészen reménytelen, ha csak anyyiból áll, hogy szaporítja azt a fajta szót, amely mindezideig nagyban járta. Egyetlen egy mehetségünk lehetséges, ha valami egészen másról beszélünk, mint eleink az ügyben beszéltek. Ezt tudva merészeltünk jelentkezni a Cseresnyés ankéton, nem azért, hogy lezárjuk vagy befolyásoljuk a vitát, csupán csak azért, hogy kiszakasszuk belőle azokat, akiket már úgys unat és hátráltat fontosabb meg sürgősebb tennivalóikban.

Kezdjük tehát mindjárt azzal: egyremegy, dicsérik-e magyar sajtószerte Németh László új színművét, vagy gáncsolják, lelkesednek-e érte, vagy haragsznak, esetleg még csak nem is haragsznak, hanem „napirendre térnek fölötte.” Egyremegy, mert nem jó helyről nézik, nem megfelelő mértékkel mérik, tehát nem megbízható az eredményük, ha ilyen, ha amolyan is. Példán szeretném megmutatni, mit gondolok, ezt mondván, mert példán látszik szembetűnően. Való igaz, hogy Arany Toldija ereszkedően időmértékes verssorokkal kezdődik. Mintha /pásztor/tűz ég /ősz/ éjsza/kákon/ /Messzi/ről lo /bogva/tenger/pusztaság/ /Toldi/ Miklós/képe/ úgy lo/bog fel/nékem/ /Majd ki/lenc-tíz/ember/öltő/régi/ségben./ Tagadhatatlan igazság ez, nem is tagadja Lehr Albert óta senki. Mégsem lehet Arany Toldiját azzal megrónni, hogy később már megromlottak ezek a pompás

trocheusok és hogy a Toldi verselése ezért vagy hibás, vagy következtelen. Pedig igen hamar elromlottak, nyomuk sincs már — mondjuk — a második ének vége felé, hiszen például ez a négy sor már majdnem jámbikus, de semmiesetre sem időmértékes lejtésű. Azért /hogy sen/kinek/láb a/latt ne/legyek/ /Nem bá/nom én/igen/akár/ma el/megyek/ /Száz mér/föld a/világ/erre/is ar/ra is/ /Nem bá/nom én/ igen/elme/gyek én/ma is/. Hiába minden kifogás: a Toldi nem időmértékes vers, tehát nem mérhető időmértékkel. Akár „kijönnek” a sorai az idegen mértékegységben, akár nem, alapjában elhibázott lépés időmérték szerint mérni őket.

Németh László Cseresnyése sem indogermán dráma még abban az esetben sem, ha nagyjából mindegyik s imitt-amott egészen előírásosan megfelel is az indogermán dráma törvényeinek. Nem mérhető ezzel a mértékkel, mert nem a saját mértéke. A Cseresnyés magyar dráma, másforma mint az indogermán drámák, mások a törvényei. Ha csak azt nem mondjuk ki kategórikusan, hogy a dráma az indogermán drámával egyenlő, nem mérhetjük a Cseresnyést idegen mértékkel. Próbáljuk tehát úgy megérteni, mintha sohasem tanultunk volna irodalomtörténetet és poétikát.

II.

Nagyon szép és nagyon jó dráma a Cseresnyés, mert hibátlan és belőlről-kifelé épült a szimboliztikája. Cseresnyés Mihály, volt képviselő, megunja eddigi életét és Kecskemét határában szigetet hódít egy jobb életforma számára. Egy gyümölcsöst telepít s a kertészsorsot keveri a kultúremler magasrendű stílusával. Magával viszi feleségét, három leányát, maga köré gyűjt parasztleányt, egyetemistát, hallgatót, kubikost, később nyomdászt. A sziget nem bizonyul ellenállónak, az első komoly támadás tönkreteszi. A gyümölcsökörtan egyetemi magántanára megszökteti a feleségét s a legifjabb leányt, meghasonlásba, majd halálba kergeti a szökevényekhez és szigeten maradókhoz egyaránt vonzódozó közepe leányt, felbőszíti a kubikost, elbátortalanítja magát a hőst, ko-

nokká teszi a legidősebb leányt. A telepen már csak az ujjászületés segít, Cseresnyés régi keretei között és célkitűzésével, de vallásos, (ahogy a darab mondja: nazarénus) lélekkel. Ezt a szimbólumot a szentírásban ilyen alakban leljük: nem a futóé, nem is azé, aki akar, hanem az Uristen irgalmáé-kegyelméé. Ez volt egykor a Rákócziak jelmondata: non est currentis, neque volentis, sed miserentis dei. Még rövidebben: erkölcsi megújódáshoz felsőbb erők kellene, transcendens erők.

A szimbólum hibátlan, mint már fentebb is mondtam, mert az élet összes alaprelációiba behelyettesíthető. A családba, a mai magyar kollektív életbe az örök magyar sorsba, az egyetemes emberi létbe. Mindenütt az együttélés alaptörvénye ez. A férj és az apa nem parancsolhatja rá saját törvényeit családjára, ha azok nem az Uristen létparancsai is egyben. A költő, ha nem vates, elveszíti közönségét is, költői „iskoláját” is, akár milyen igaza is van neki, a konzumpoézis is komolyan nem vehető ellenfele. A közéletet nem lehet se megformálni, se purifikálni, ha nem az „idő teljességében”. A magyar profétizmus során is determinált: a próféta „neje”, a közvélemény, eleve ellen van. Az első „nyugati” hatással megszökik, legkisebb lányostul, mert a „legkisebb leány”, a magyar holnap legújékozatlatabb része mindig „Nyugat” párti. A holnap legfogékonyabb harmada, a magyar „érzelem” a magas, európai kulturát mindig maga szerzi meg és szállítja házhöz, de sohasem a maga számára. Pedig urbanitása inkább önmagát öli meg, hogysem a paraszt durvasághoz menne férjhez. A jövődő harmadik harmada, az egyetlen, aki a profétán túl utalón tart ki az eszme mellett, koldús érzelmeiben, konok dogmiában és minden jel arra mutat, hogy meddő is. „Vejei” sincsenek a profétának. A paraszt legény a maga életében menti vagy ceni haza, amit a telepen kapott, az egyetemistának tesszik, de csak mint jó mozi, nem mint életelv, önmagát is karrikatúrának érzi a tablóban, a kubikos megundorodik tőle és elátkozza, hiszen gyávaság ajándéka képpen

kapná, nem verekedett meg érte véresen előbb. A nyomdász indítása nem a teleptől való, idegen, nazarénus indítás. Bizony nem lehet kiábrándulásból, sértődöttségéből, elvont elvek erejéből potens jövendőt éleszteni. A szimbólum a részletekben is sértetlen és természetes. A magyar alsórend a magyar középosztály várományosainak sorában ezt mondja, a parasztság nyelvén barátkozás helyett: „Kézét csókolom”, a proletáriátusén: hallani sem akarok rólad, pedig kívántalak, a szekták nyelvén: nyugodj békében, vagy szüless újja, ha birsz. A magyar felsőrend a háromféle várományosnak háromféléte mond. Ha dogmatikusan: nem kívánlak; ha magyar és európaszeretében kétfelé tépelődik: érdekelte, de csak emlékeztetsz az igazra; s csak attól születnek utódai, aki megtagadta a „szigetet” s szíve őszinte érzéseivel is kényre-kedvre megadta magát Európának. Értsük meg egymást, Cseresnyésnek ez a harmadik egyetlen, unokákat ígérő veje, nem idegen, hanem olyan magyar, aki az életből nyugaton vesz leckét és hallani sem akar a „szigetről”, gyümölcsöséről, farmról. Nem reform-ellenes, dehog, sőt ellenkezőleg, csak hogy nyugatról termékenyül meg, nem Cseresnyés környezetében. A szimbólum tökéletes és sértetlen afféle pici részletében is, hogy a megújódás három olyan forrása is elégtelennek mutatkozik, mint a görög klasszicitás, a magyar folklór és a magyar irodalom standard művei. A kubikos egyébként távozatkor visszaadja a nálalévő könyveket. Még azokat sem fogadja el.

A szimbólum nemcsak tökéletes, drámai is. A relációk végzetesek, ez okozza a tragédiát. Az a happy end benne, hogy nincs happy end. Mindenki meghal a végén, maga Cseresnyés is, mert az ujjászületett ember régi életében meghal, különben nem lehetne ujjászületés. Ezt képtelenség indogermánul megérteni, csak magyarul appercipiálható, mert az indogermán ember nem tud meghalni, mondtam már egyszer egy másik vonatkozásban, ha mégis terítőre kerül, sértődött ábrázattal nyújtózkodik rajta.

Ugyszintén a nyelve is gyönyörű ennek a drámának, mert megint